

JORIS VAN PARYS

Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse & zijn tijd

JORIS VAN PARYS,
Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse & zijn tijd, Antwerpen/
Amsterdam: Uitgeverij
Houtekiet/Atlas, 2007,
956 p.

Het is vreemd, en ook onterecht, dat het werk van Cyriel Buysse (1859–1932) – zeker in Nederland – zo onbekend is, want wie er kennis mee maakt, zal merken dat het zo'n honderd jaar na verschijnen nog springlevend is. Aan de boycot door katholiek Vlaanderen, waarmee Buysse te maken heeft gehad, kan het niet liggen: de kerk is immers al lang geleden van het literaire toneel verdwenen en heeft trouwens boven de grote rivieren nooit grip op het leesgedrag kunnen krijgen. Bovendien zijn in het Zuiden andere door de kerk verbannen schrijvers – denk aan Gerard Walschap, Louis Paul Boon en Marnix Gijsen – met de secularisatie in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw wel bekend geworden. In het geval van Buysse heeft ook de uitgave van zijn *Verzameld Werk*, verschenen in de periode 1974–1982, niet tot een herontdekking geleid. Een groot deel van de oplage belandde uiteindelijk bij boekhandel De Slegte in de ramsj. Ook de oprichting van het Cyriel Buysse Genootschap, in 1985, heeft niet echt mogen baten. De hoop is nu gevestigd op de vorig jaar bij de uitgeverijen Houtekiet en Atlas verschenen biografie *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse & zijn tijd* van de hand van Joris van Parys.

De biografie van Van Parys is een magnum opus, een boek dat getuigt van minutieus onderzoek, een grote belezenheid en verdieping in een tijdperk dat ver achter ons lijkt te liggen, maar dat – dankzij de inspanningen van de biograaf – weer heel dichtbij komt. Het beeld van Buysse dat uit dit boek oprijst, is dat van een bijzonder sympathieke, maar vooral eigenzinnige man, die wars van conventies op maatschappelijk, cultureel en literair gebied zijn eigen gang ging. Een man die zich voor geen enkel

karretje liet spannen, Buysse wilde zich met geen enkele ideologie associëren, ook niet met die van de socialisten. Dat is hem niet altijd in dank afgenomen. Zeker na de succesvolle opvoeringen van zijn toneelstuk *Het gezin van Paemel* moet hij Edward Anseele, voorman van de socialistische partij, enkele malen tot wanhoop hebben gedreven door zich niet te willen laten ‘misbruiken’ in de strijd van de socialisten tegen de katholieken en het kapitaal. Buysse was en bleef zijn hele leven lang van mening dat een artiest *“volkomen onafhankelijk moet willen zijn”*.

Hoe amicaal hij ook kon zijn, hij was een dwarsligger. Als alle grote schrijvers roeide hij tegen de stroom in. Zijn grootste tegenstanders waren, zoals hierboven al min of meer aangegeven, te vinden in katholieke kringen. De kerk heeft het werk van Buysse nooit echt kunnen appreciëren.

In het voorwoord van zijn biografie geeft Joris van Parys in nauwelijks een halve bladzijde een heel treffende typering van het leven en werk van Buysse:

“Honderd jaar geleden werd Cyriel Buysse in Vlaanderen verketterd als ‘een veelschrijver die met hoofdzondige bezetenheid een vuilschrijver is’. De hoofdzondigheid bestond er voornamelijk in dat Buysse als eerste, en vele jaren lang als enige in de Vlaamse literatuur omstreeks 1900 de dingen bij hun naam noemde, feudale verhoudingen op het verpauperde platteland blootlegde en het leven van boeren en buitenmensen beschreef zoals het was, in plaats van het te verpakken in impressionistische woordkunst. Als vrijzinnig en onafhankelijk liberaal met socialistische sympathieën zette Buysse bovendien de landadel en de geldaristocratie te kijk in hun parasietenbestaan. Zijn werk botste met zowat alle taboes in vooroorlogs Vlaanderen. Het werd decennialang genegeerd, gedenigreed en gedemoniseerd. Hoewel de groteske scheldkriteken tegen de romans en verhalen van Buysse meer zeggen over de mentaliteit van zijn critici dan over de kwaliteit van zijn schrijverschap, bleven ze het beeld van zijn leven en zijn werk vertroebelen.”

Buysse is niet de enige Vlaamse schrijver die in eigen land zo’n ontvangst te beurt viel, maar hij is bij mijn weten wel de eerste. Overigens beet hij in meer opzichten het spits af. Hij is de eerste naturalistische schrijver in de Nederlandstalige literatuur die in de traditie van Zola schreef, hij is de eerste Vlaamse schrijver die in *De Nieuwe Gids* publiceerde en hij is in Vlaanderen de eerste schrijver die – Van Parys merkte het al op – geen blad voor de mond nam. Dat leidde uiteraard tot veel problemen. En dat was niet bevorderlijk voor de verkoop van zijn werk. Sterker nog, in het klerikale België wilden en durfden verschillende uitgeverijen en tijdschriften zijn werk niet te publiceren. Met hulp van Willem Kloos kwam Buysse dan ook al snel bij een uitgeverij in het ‘vrijzinnige’ Nederland terecht, waar zijn werk beter verkocht.

Vlaamse leeuwen drinken en brullen

Van Parys wijst erop dat het boekenklimaat in België niet erg gunstig was. Boeken werden hier door kerk en kapitaal als bedreigend gezien. Voor enigszins ontwikkelde mensen was er nagenoeg niets leesbaars te vinden:

“Dat ‘niets’ dateert van de jaren van het Franse bewind, maar na 1830 werd het doelbewust gehandhaafd door de bisschoppen, die in een herderlijke brief uit 1843 een kruistocht op gang brachten tegen niet-katholieke boeken en ervoor zorgden dat het woord roman in katholieke kringen synoniem werd met verderfelijke lectuur. Niet alleen de Kerk, ook het Kapitaal heeft redenen om het lezen van andere verhalen dan heiligenlevens te veroordelen. Op de *Assemblée Générale des Catholiques* van 1864 in Mechelen zei de Gentse textielbaron Joseph de Hemptinne dat hij de boeken van Conscience uit de rekken van de katholieke volksbibliotheek had laten verwijderen omdat hij alleen al de gretigheid waarmee ze werden verslonden bedenkelijk vond.”

Ter illustratie van de slechte leescultuur in België haalt Van Parys ook een fragment uit een brief van de Amsterdamse uitgever Funke aan Virginie Loveling aan. Funke reageert op Lovelings verzoek haar meer dan twaalf presentexemplaren van de door hem uitgegeven roman *Het land der verbeelding* te sturen: “Vindt u heusch 12 present-exemplaren niet voldoende? Maar als u er meer cadeau geeft vrees ik dat het debiet in Vlaanderen al zeer gering zal zijn. U weet dat bij alle voortreffelijke eigenschappen uwer landgenooten de lust tot boeken koopen niet erg ontwikkeld is.” Buysse zelf verwoordde het in een brief aan zijn vriend, de uitgever Van Dishoeck, ooit anders: “Vlaamse leeuwen drinken en brullen, maar boeken koopen!... dat is wat anders.”

Een vuilschrijver

In dit ongunstige leesklimaat hadden naturalistische romans, zoals Buysse die aanvankelijk schreef, geen schijn van kans. Maar ook in Nederland reageerde lang niet iedereen onverdeeld enthousiast. Critici als Dirk Coster, Anton van Duinkerken en Jan Greshoff waren absoluut geen liefhebbers van Buysse's werk. Daar staat tegenover dat Buysse wel op bijval van onder andere Jacques Bloem en Eddy du Perron kon rekenen. Volgens Du Perron behoorde hij zelfs met Willem Elsschot en Nescio tot de drie of vier ‘genietbare’ auteurs in de Nederlandse literatuur.

Er werd in de kritiek niet alleen door katholieke recensenten negatief op het naturalisme en het werk van Buysse gereageerd. Vooruitstrevende familieleden als de schrijfster Virginie Loveling (een zus van Buysse's moeder) en zijn neef Paul Fredericq (hoogleraar Nederlandse literatuur in Luik) moesten ook niets van het naturalisme hebben (Loveling noemde het “een hatelijk genre van litteratuur”). Buysse's verhaal *De biezenstekker* wezen zij als “Afschuwelijk! Afgrijpselijk” van de hand. Van Parys:

“Voorzichtige navolgers in Vlaanderen worden zelfs in de liberale pers hard aangepakt: naar aanleiding van de verhalenbundel *Aldenardiana* (1881) van Reimond Stijns en Isidoor Teirlinck viel *Het Volksbelang* uit tegen ‘eenige jonge schrijvers, die er zich bij voorkeur op toeleggen niets dan leelijke karakters, wangedrochten voor te stellen. Zola is hun toonbeeld, maar het talent van den schilder der mesthoopen en riolen van Parijs ontbreekt hun, en daarom zijn hunne geschriften nog onverdraaglijker dan die van den dichter van den *Assommoir* en *Nana*. In 1888 hanteert *De Vlaamsche Kunstbode* dezelfde beeldspraak in een recensie van de volksroman *Dwars door 't leven* van Edmond de Geest: ‘Kiesheid

Cyriel Buysse aan zijn bureau in Deurle (Cyriel Buysse Genootschap, Gent)

is het schitterendste kenmerk onzer Vlaamsche letterkunde. Ontrooven wij haar dien parel niet. Laat ons nooit in den mesthoop van Zola en Co gaan wroeten.’”

Qua felheid moeten deze uitspraken het echter afleggen tegen de reacties in de katholieke pers. Daar wordt elk boek van Buysse, elke opvoering van een van zijn toneelstukken, met de grond gelijk gemaakt. Een paar voorbeelden: *Het recht van den sterkste* (1893), Buysse's romandebuut, werd “*eene belediging voor het lezend publiek*” genoemd, de schrijver was “*een vuilschrijver aan wiens werk een kanker vreet, die bij hem lijk bij Zola eenmaal zijn dood zal wezen*” en de opvoering van het toneelstuk *De plaatsvervangende rechter* werd in 1896 aanvankelijk verboden, omdat de stedelijke commissie van Gent het ‘onzedig’ vond. Het heeft allemaal te maken met het feit dat Buysse schreef over zaken waarop een zwaar taboe rustte: buitenechtelijke relaties, abortussen, huwelijken tussen bloedverwanten, verkrachtingen, relaties tussen pastoors en huishoudsters...

Het wekt gezien het bovenstaande geen verbazing, dat Buysse bij de toekenning van literaire prijzen uit de boot viel. In 1895 ging de dan nog vijfjaarlijkse staatsprijs aan zijn neus voorbij, Virginie Loveling kreeg hem voor haar roman *Een dure eed*. De jury maakte wel van de gelegenheid gebruik om Buysse in haar verslag de les te spellen:

“Tegen C. Buysse zouden wij duchtig willen uitrazen. De man heeft talent, veel talent, en hij misbruikt het. Met hem zou onze letterkunde eer, en misschien eenmaal roem, kunnen inleggen, indien hij zijne gulden pen doopte in den lichtstraal der waarheid, in stede van daarmede kunstig te modderen in den laster. Of is er een edelhartige zoon van den Vlaamschen buiten, om het even wat richting hij volge, welke denkwijze hij moge aankleven, die iets in te brengen heeft tegen het woord ‘laster’ en durft beweren dat de schrijver van *Het Recht van den Sterkste* niet de slag der roede verdient (...) Waarom wij dit schrijven? – Omdat Buysse – neen, omdat Zola roemen mag op nog een paar – en wel kleinkleuteriger – Vlaamsche navolgers; en het onze plicht is de veelbelovende jongeren te waarschuwen tegen die modderliteratuur, welke overigens, zelfs bij onze Zuiderburen, veel van hare populariteit heeft verloren; omdat die literatuur noch met ons karakter, noch met onze zeden strookt; noch zedelijk, noch nationaal, noch Vlaamsch is; hare schilderingen – hoeft het gezegd – overdreven, valsch, onwaar zijn, en, omdat het laster en logen is ons volk als bedorven en beestachtig uit te stallen.”

Een kentering?

De miskennis in eigen land moet Buysse met de jaren zwaarder zijn gevallen. Af en toe was er echter een lichtpuntje. In 1911 bijvoorbeeld organiseerden Lode Baelkmans, Ary Delen en Gustaaf D’hondt een viering van de auteur. Tegenstanders van zijn werk vonden een viering volkomen misplaatst en grepen de gelegenheid aan om nog maar eens flink naar Buysse uit te halen. Keer op keer bleek dat de literaire praktijk van Buysse in alle opzichten strijdig was met de in die tijd dominante poëtica van de katholieke kerk. Van Parys illustreert die laatste met een uitspraak van kanunnik Servaas Daems: “*Het doel der Kunst (...) is zoveel en zielen mogelijk zalig maken.*”

Pas in 1920 kreeg Buysse de eer die hem al lang toekwam, maar de toekenning van de staatsprijs was ook toen nog omstrede. Verschillende (katholieke) kranten weigerden zelfs de naam van de bekroonde bekend te maken. Toch lijkt zich begin jaren 1920 een verandering te voltrekken en niet alleen doordat een aantal jonge katholieke critici positiever over het werk van Buysse gingen oordelen. De bundel *Uit de bron* (1922) werd niet alleen positief besproken door een priester (Joris Eeckhout), maar ook door Jules Persijn, hoofdredacteur van het tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort* en aanvankelijk een van de felste bestrijders van Buysse's werk. Twee jaar later reageerde Eeckhout eveneens enthousiast op de roman *Tantes* (1924). Ondertussen bleef het vroegere werk van Buysse de katholieken wel zwaar op de maag liggen, getuige hetgeen een anonieme criticus van *De Standaard* in 1924 schreef bij het verschijnen van de tweede druk van *Het recht van de sterkste*: “*Aan dezen gemeenen roman van Buysse zullen wij niet veel woorden verspillen. Fatsoenlijke menschen laten zoiets ongelezen.*”

Van Parys wijst in zijn boek nog op een interessant verschijnsel. In 1927 verschijnt er in *De Boekengids* een bijzonder fel stuk van de hand van een anonieme criticus

(waarschijnlijk Ernest van der Hallen). Het begin van het stuk is al veelzeggend:

“Eigenlijk is het een vieze taak, te schrijven over een figuur als Buysse en over werk als dat van dezen verhollandschten vlaming. We leven echter in een tijd dat we moeten durven harde waarheden te zeggen. Het helpt niet onze broeders het geestelijk brood te reiken onder vorm van goede boeken: met even sterke en krachtdadige hand dient het venijn geweerd waarmee een zekere literatuur het bloed van ons volk tracht te vergiften. Moest Sint Paulus in deze na-oorlogsche jaren leven, zeker zou hij zijn bevel ‘zelfs het kwaad onder ulieden niet te noemen’ intrekken. Een der auteurs waarover wij ons schamen dat hij een kind is van Vlaanderen, is CYRIEL BUYSSE.”

Het opmerkelijke is nu, dat uitgerekend een priester – Joris Eeckhout – de verdediging van Buysse op zich neemt: *“Er zijn nog altijd kleingeestigen te vinden, die menen dat het Buysse, telkens weer, te doen is om zooveel schunnigheden mogelijk opeen te stapelen! Laten ze – als hun kwaal tenminste geneesbaar is! – dit jongste boek van Buysse er even op naslaan.”* Volgens Van Parys werd het optreden van Eeckhout zowel door voor- als tegenstanders van Buysse niet bijzonder op prijs gesteld. Het doorbrak de bestaande stellingen en dat kwam beide partijen niet goed uit. Ze deden er dan verder maar het zwijgen toe.

In 1929 waren verschillende katholieke literaire kopstukken aanwezig op de vieringen van Buysse's 70e verjaardag in Brussel en Gent. In dat jaar verscheen ook een door Achilles Mussche geschreven monografie over Buysse. Het waren enkele blijken van erkenning. Maar Ernest van der Hallen en Joris Baers, de redacteur van *Boekengids*, weigerden categorisch eraan mee te doen. Baers probeerde bijvoorbeeld op allerlei manieren te voorkomen dat Buysse toegelaten werd tot de Koninklijke Vlaamse Academie. Buysse bedankte dan maar voor de eer. Hij had er geen zin meer in steeds dezelfde strijd met dezelfde lieden aan te gaan. Hij kon zich dat ook veroorloven, financieel was hij immers onafhankelijk. Door zijn huwelijk met de rijke Haagse weduwe Nelly Dyserinck heeft de kerk zijn schrijverschap geen moment op de tocht kunnen zetten.

Vrienden en vijanden

Aangemoedigd door zijn moeder en de gezusters Loveling koos Buysse voor een schrijverscarrière. In hoog tempo publiceerde hij het ene na het andere boek. In 1893–1894 vormde hij samen met Prosper Van Langendonck, Emmanuel de Bom en August Vermeulen de redactie van het avant-gardetijdschrift *Van Nu en Straks* en in 1903 stichtte hij samen met Louis Couperus en Willem Gerard van Nouhuys het tijdschrift *Groot Nederland*, waarin op zijn voorspraak de roman *Villa des roses* – ‘dit knappe boek’ – van Willem Elsschot werd voorgepubliceerd. Van het werk van Paul van Ostaijen en Wies Moens moest Buysse niets hebben. Mogelijk heeft dat te maken met hun activistische verleden. Een verhaal apart vormt de ‘relatie’ met Stijn Streuvels. Van Parys stelt – ik weet niet of het waar is – dat er van de zijde van Stijn Streuvels sprake was van een zekere naijver, die door de katholieke pers gevoed

werd. Feit is in ieder geval, dat de bewoner van het Lijsternest in 1932 min of meer tegen zijn zin de begrafenis van Buysse bijwoonde, getuige een aantekening in zijn dagboek *Ingoyghem II*: “Den 29 juli de begrafenis bijgewoond van Cyriel Buysse. Die was mij minder sympathiek omdat ik in hem altijd iets van den voornamen mijnheer heb ontwaard die van uit de hoogte op zijn dorpsgenoten neerzag en ze in gewild minder gunstige gedaante heeft beschreven. Hij was anders een uitstekende verteller, met fijnen observatiegeest, maar bleef altijd laag bij den grond.”

Goed bevriend was Buysse wel met de schrijvers Couperus en Van Nouhuys, Léon Bazalgette, Camille Lemonnier, Maurice Maeterlinck (de latere Nobelprijswinnaar leerde hij kennen tijdens het schaatsen, een van zijn favoriete hobby's), Karel Van de Woestijne en de schilder Emile Claus. Het overlijden van Van Nouhuys – in 1914 – kwam erg hard aan. Met Frans Coenen, diens opvolger in de redactie van *Groot Nederland*, kon hij minder goed overweg. Dat laatste gold ook voor de redacteurs van *Van Nu en Straks*. Op een bepaald moment bestond er bij Van Langendonck, De Bom en Vermeylen – zo meldt Van Parys – zelfs een zekere animositeit tegenover Buysse. Dat had niet alleen te maken met Buysse's weigering te delen in het financiële tekort, dat aan het einde van de eerste reeks van het tijdschrift was ontstaan. Ook zijn pogingen een schrijverscarrière in het Frans op te bouwen en een aantal dubieuze uitspraken over de Vlaamse Beweging werden hem kwalijk genomen. Met de publicatie van het artikel *Flamingantisme en flaminganten* in *De Amsterdammer* van 17 januari 1897 haalde hij zich de woede van bijna heel Vlaanderen op de hals. Buysse keert zich daarin tegen de hypocrisie van de voormannen van de Vlaamse Beweging, die in het openbaar allerlei radicale Vlaamse standpunten zouden innemen, terwijl ze zich privé vrijwel uitsluitend van de Franse taal bedienden. In Vlaanderen werden de uitspraken van Buysse geïnterpreteerd als een aanval op de Vlaamse taal. Daarbij speelde hem parten dat een Franstalige senator zijn uitspraken ‘misbruikte’ in de strijd tegen de gelijkheidswet, die op dat moment in de Kamer in stemming werd gebracht. Later gaf Buysse overigens ruiterslijk toe dat hij zich toch iets te ongenueanceerd had uitgedrukt. Het leed was toen echter al geschied. Hij heeft zich nooit volledig kunnen ontdoen van de verdenking een antiflamingant te zijn.

Sociaal en politiek engagement

Buysse stelt in zijn werk een hele rits sociaal en maatschappelijk onrecht aan de kaak. Hij was beslist antiklerikaal, keerde zich tegen een haast feodale klasse die zich boven het gewone volk verheven voelde en had – wat Streuvels daarover ook mag beweren – een zekere sympathie voor de arbeidende klasse en de boeren op het platteland. Al op jonge leeftijd ergerde hij zich aan de wantoestanden ten gevolge van de schoolstrijd en tijdens zijn verblijf in Amerika stoorde hij zich aan “de soort van onwillekeurige afkeer, die ondanks alles, de blanke man voor de zwarte voelt”.

Cyriel Buysse maakte in zijn auto lange, zelfs meerdaagse, tochten (privécollectie Deurle)

Volgens Van Parys stelde Buysse uiteindelijk het noodlot verantwoordelijk voor alle ellende, waaronder de werkende en niet-werkende bevolking gebukt ging. Een discutabele bewering. Natuurlijk geldt dat voor zijn uitgesproken naturalistische romans, maar in veel ander werk – bijvoorbeeld *Het gezin Van Paemel* en het verhaal *Meester Gevers* – stelt Buysse wel degelijk iemand (baron De Wilde) of een instantie (de kerk) verantwoordelijk voor de ellende. Deze teksten zijn zonder twijfel aanklachten tegen een systeem dat niet deugt.

In de loop van de jaren lijkt Buysse buiten zijn werk radicalere standpunten in te nemen. De Eerste Wereldoorlog fungeerde daarbij als katalysator. Wegens de oorlogsomstandigheden bracht hij de oorlog hoofdzakelijk met zijn vrouw in Den Haag door. (Normaliter woonde het gezin Buysse-Dyserinck in de winter in Den Haag en in de zomer in zijn buitenhuis in Afsnee, in de buurt van Nevele). Tijdens die oorlog koos Buysse radicaal partij tegen het Duitse militarisme, dat het volkenrecht op een 'schandelijke wijze' had geschonden. Hij voerde verschillende polemieken over de 'neutrale' positie van Nederland, ergerde zich aan de laffe opstelling van het Algemeen Nederlands Verbond dat neutraal wilde blijven en keerde zich tegen het activisme in Vlaanderen. Buysse zette zich actief in voor de hulp aan vluchtelingen en organiseerde boekeninzamelingen voor de soldaten aan het front.

Hij weigerde pertinent toestemming voor vertalingen van zijn boeken in het Duits. Dat dit ondertussen toch gebeurde, had te maken met de Duitse wetgeving betreffende vertalingen. In het najaar van 1915 meldde zijn zoon René zich als vrijwilliger. Hij belandde na een opleiding in Frankrijk aan het front in de nabijheid van Ieper. Buysse is zelf, als journalist voor *De Telegraaf*, een keer naar het front geweest. De verwoestingen en het menselijk leed, die hij daar – in de Westhoek – aantrof, maakten grote indruk op hem. Diep aangeslagen keerde hij naar Nederland terug. Tekenend voor de persoon Buysse is de compassie die hij voelt met de vele ‘arme sloebbers’ van Marokkanen en Senegalezen die aan het front sneuvelden: *“Wie zal er wel ooit neerknielen bij het verlaten graf van Mohammed of van Ibrahim in Vlaamse aarde?”* Zoals gezegd was Buysse een tegenstander van het activisme. Het is volgens Van Parys dan ook vreemd dat hij naar aanleiding van de opvoering van het toneelstuk *Jan Bron* (1921) van een pro-activistische houding werd beschuldigd.

Een zekere reputatie

Niet alleen het werk van Buysse was omstreden, in zijn jeugd leidde ook zijn levenswandel tot heel wat commotie. Als zoon van een cichoreifabrikant in Nevele was hij voorbestemd zijn vader op te volgen in de zaak. Hij werd daarvoor door de autoritaire vader vroegtijdig van school gehaald. Buysse zat echter niet te wachten op een carrière als ‘man in zaken’ en zette liever de bloemetjes buiten. In het bekrompen dorp dat Nevele in de 19e eeuw was, kwam hij al snel in opspraak, vooral als rokkenjager. Op een bepaald moment kwam zelfs de pastoor van Nevele zich bij de liberale fabrikant beklagen over het gedrag van zijn zoon. Toen bleek dat Buysse bij een cafédochter een kind had verwekt – Van Parys sluit zelfs niet uit dat het bij dit ene kind is gebleven – was voor vader Buysse de maat vol. Om groter schandaal te voorkomen, stuurde hij Cyriel – zogenaamd voor zaken – naar Amerika. Na een verblijf van enkele maanden in de Nieuwe Wereld keerde de jonge Buysse verteerd door heimwee terug naar huis. Tijdens zijn reis begon hij te schrijven en bij terugkomst in Nevele koos hij voor een schrijverscarrière. Zoals opgemerkt werd hij daarin gesteund door zijn moeder en tantes. Vader Buysse sprak er echter zijn veto over uit. De verhouding met zijn vader was een leven lang uiterst gecompliceerd. Thuis zou een voortdurende spanning hebben gehangen. Kenmerkend voor de slechte verhouding is de brief die Buysse begin 1892 tijdens een volgend verblijf in de Verenigde Staten aan zijn vijf jaar jongere broer Arthur schrijft en waarin hij vraagt of die moeder wil laten weten wanneer hij terugkeert: *“Ik zou haar graag willen zien maar ben niet van plan terug te keren naar Nevele. Ik ben vastbesloten nog liever te creperen van armoe dan de tirannie van vader te ondergaan.”* Ook de relatie tussen vader en moeder Buysse was niet echt goed, vermits zijn moeder uitdrukkelijk te kennen gaf na haar dood niet bij haar man begraven te willen worden.

De reputatie een vrouwenversierder te zijn, speelde Buysse parten bij het vinden van een geschikte levenspartner. Hij dong tevergeefs naar de hand van verschil-

lende jonge vrouwen uit zijn eigen milieu. Het bekendst is de weigering – tot twee keer toe – van Max Roosses, bekend letterkundige, om hem met zijn dochter te laten trouwen. Uiteindelijk trad Buysse in het huwelijk met de gefortuneerde Haagse weduwe Nelly Dyserinck.

In veel opzichten was Buysse een bijzonder moderne man. Hij deed aan sport (roeien, schaatsen en koningschieten) en was in zijn dorp een van de eersten die zich per fiets verplaatste. In 1908 beschikte hij al over een eigen auto, waarmee hij lange – zelfs meerdaagse – toertochten maakte. Buysse reisde graag. Hij is niet alleen een aantal keren in Amerika geweest, maar heeft ook reizen gemaakt naar Italië, Frankrijk, Spanje, Algerije, Marokko en Tunesië. Dit ondanks het feit dat hij snel door heimwee naar zijn geboortestreek werd verteerd. Als veel naturalisten hield hij het in de stad niet lang uit, zijn voorkeur ging uit naar het leven op het platteland, hoewel hij – net als zijn tantes Loveling – de bekrompenheid van het burgerlijke milieu in de dorpen verafschuwde.

Een hagiografie?

Van Parys schrijft met veel liefde over de persoon en het werk van Buysse en natuurlijk neemt hij niet altijd – als dat überhaupt al mogelijk is – een objectief standpunt in. Toch kan Van Parys niet zonder meer verweten worden een hagiografie te hebben geschreven. Hij kraakt wel degelijk een aantal kritische noten. Bijvoorbeeld als hij het heeft over de medewerking van Buysse aan *Van Nu en Straks*. Zoals bekend weigerde Buysse aan het einde van de eerste reeks mee te betalen aan het ontstane tekort, omdat hij op zwart zaad zou gezeten hebben. Van Parys ontmaskert Buysse met de opmerking dat hij in die tijd wel geld genoeg had om in dure hotels te verblijven en op stations een kruier in te huren. Ook wijst Van Parys erop dat Buysse nogal eens bijzonder ongelukkig kon opereren. Naar aanleiding van het ontbreken van ‘zijn kop’ in het door Hugo Verriest samengestelde boek *Twintig Vlaamsche koppen* (1910) schreef hij een fel artikel, waarin hij niet alleen een plaats voor zichzelf in het boek van Verriest opeist, maar zich ook schamper uitlaat over de ‘wereldberoemde’ koppen van de hem onbekende Alfred Weustenraad en Amaat Vyncke. Volgens Van Parys een misser van formaat, omdat het een op zeventienjarige leeftijd overleden student betrof en een in Kongo ‘van uitputting’ gestorven missionaris.

Kritische noten kraakt Van Parys wel meer. Onbegrijpelijk vindt hij het dat in *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* (1993) wordt beweerd dat August Vermeylen in de tweede helft van de 19e eeuw in Nederland de belangstelling voor de Vlaamse literatuur wist te wekken, terwijl die eer eigenlijk Buysse, Pol de Mont en Virginie Loveling toekomt.

Aanmerkingen?

Van Parys heeft met het schrijven van deze biografie een meesterklus geklaard (waarbij hij dankbaar gebruik heeft gemaakt van het verdienstelijke werk dat Anne Marie Musschoot en wijlen Antonin van Elslander eerder op het terrein van de Buyssestudie hebben verricht). Valt er dan niets op aan te merken? Vooruit dan. Van Parys zoekt voortdurend – weliswaar met de nodige voorzichtigheid – naar parallellen tussen het leven en werk van Buysse. Daar waar er leemtes in de biografie dreigen te ontstaan, doet hij steevast een beroep op de belevenissen van de personages in de verhalen en romans. Hij vermeldt er wel steeds bij dat de gebeurtenissen wel eens autobiografisch zouden kunnen zijn. Zo zoekt hij bijvoorbeeld in het werk van Buysse naar ‘mogelijke’ bewijzen voor Buysse’s dubbellevens en het bestaan van meer kinderen. Hij doet dat – vooral in het begin van het boek, zo vaak, dat fictie en werkelijkheid door elkaar dreigen te gaan lopen. Er wordt mijns inziens sowieso iets te gemakkelijk van uitgegaan dat het bij Buysse allemaal wel ‘echt gebeurd’ zal zijn. Maar zoals Buysse het zelf zei: *“De beschrijving van de realiteit is toch iets heel anders dan die realiteit.”*

Van Parys heeft de Buyssebiografie terecht de titel *Cyriel Buysse & zijn tijd* gegeven, want er valt in zijn boek heel veel te lezen over de tijd waarin de schrijver leefde. Wie een beeld wil krijgen van het (literaire) leven aan het einde van de 19e en begin van de 20e eeuw vindt hier een schat aan informatie. Dat is ‘allmachtig prachtig’, maar er kleven ook nadelen aan: Buysse zelf raakt wel eens buiten beeld. Het zicht op de grote lijnen wordt dan vertroebeld en sommige vragen blijven onbeantwoord. Een paar voorbeelden. Een uitweiding over de plaatsing van straatlantaarns in Nevele is totaal overbodig. Dat geldt ook voor uiteenzettingen als die over het antiflamingantisme van Maurice Maeterlinck. Van Parys typeert de relatie van Buysse met Nelly Dyserinck als een latrelatie *avant la lettre*: Nelly liet haar man behoorlijk vrij (*“un artiste a ses droits”*). Maar hoe die relatie nu echt was en zich ontwikkelde blijft onduidelijk: was er sprake van liefde of was het een verstandshuwelijk? Waren de gehuwden op een bepaald moment op elkaar uitgekeken? Et cetera. Onduidelijk is ook wanneer en waar Buysse kennismaakte met het werk van Emile Zola. Jammer is natuurlijk – in een boek zo rijk aan informatie – het ontbreken van een titel- en zakenregister.

Al deze aanmerkingen zijn echter spijkers op laagwater. Hoofdzaak is dat de eerste grote romanschrijver in de Vlaamse literatuur met dit boek de erkenning en het standbeeld heeft gekregen die hij verdiende.